

Nakş-bendiyye Tarîkatı Üzerine Bibliyoğrafik Notlar (X)

Hamid Algar'dan:

İrfan GÜNDÜZ

Geçen beş asır içerisinde, sūfiyye tarikatlarının İslâm ülkelerindeki tekâmülü, İslâm'ın ma'nevî ve ma'ârif târihinin en çok ihmâl edilmiş sahalarından birisidir. XIX. asırda avrupalıların İslâm topraklarına vâki tecâvüz ve istilalarına karşı koymada bu tarikatların, birleştirici bir sosyal organ ve direnişçi bir güç olarak zuhûru genellikle kabûl edilmektedir. Bunun yanı sıra, ister cihân-şumûl isterse mevzi'i olsun büyük tarikatların yayılması ve yerleşmesi ile, sūfilîğin inkirâzı ve gerilemesi, bütün dünyâda ruhçuluğun zayıflaması ve ma'nen çoraklaşmasının aynı zamana rastladığı umûmiyetle kabûl edilir. Dünyâ çapında İslâm kültürünün gözlenen gerilemesinde, tarikatların da kendi paylarına düşeni aldıkları da farzedilir. Belli sayıda müsteşriklerin acele verilmiş bu tip hükümlerine rağmen, bu faraziyeleri yalanlayan bol miktarda elimizde delil ve malzemeler bulunmaktadır. Çağdaş İslâm dünyâsında ve günümüzde büyük sūfi tarikatların, cemiyet bünyesinde zerâfet, fedâkârân-ı hayat fikrini ayakta tutan, berrak birer rûhi kanal olmaya devam ettikleri bir gerçektir.

Çünkü, İslâm Dünyâsı'nın, Milâdi XVI. ve XVII. yüzyılları arasındaki fikrî gelişmesinde nakş-bendiyye tarikati, başka hiç bir

(x) «Bibliographical notes on the Naqshibandi tarîqat» adıyla kaleme alınmış olan bu makâle, *Essays on Islamic philosophy and science*, Ed. by G. Hourani, Newyork-Albay 1975 adlı eserin 254-259. sayfeleri arasında yayınlanmıştır.

şeyin sâhip olamayacağı derecede büyük bir önemi hâizdir. Hindistan, Orta Asya ve Osmanlı İmparatorluğu'nda şariat ile tarikatın birbirinin ayrılmaz bir parçası ve yekdiğerinin mütemmimi bir bütün olduğu bilinmesinden sonra, nakş-bendiyye, bir çok ulemânın intisâb ettikleri bir tarikat olmuş idi. Son devrin gelişen İslâm düşüncesinin çok sayıdaki önemli mümessil ve şahsiyetleri bu tarikata mensûb idiler. Mevlânâ Abdurrahman Câmî(1492), Şeyh Ahmed Fârûkî es-Serhendî(1625) ve Hindistan'da nakş-bendiyye silsilesine mensûb âlimlerin en meşhûrlarından Şah Veliyyullah Dihlevî(1763), Sûriye'de Şeyh Abdülğani en-Nablusî (1730) ve diğeri bir çokları bu zümrenin ile ri gelen şahsiyetleridir.

Nakş-bendiyye tarikati, Bosna'dan Sumatra'ya, Kâhire'den Kansu'ya kadar uzanan te'sir sahası itibariyle -tek istisnâsı Kâdiriyye olmak üzere- sûfi tarikatların İslâm Dünyâsında en meşhûr ve yaygın olanıdır. Bu sâyededir ki, İslâm dünyâsında başlayan ve giderek artan politik parçalanmalara karşı, ümmetin birliğini garanti altına alıcı bir fonksiyonu da icrâ etmiştir. Bu durum bilhassa, değişik İslâm ülkelerinden nakş-bendiyye meşâyihinin, Mekke'ye gelerek imanın mihverî Kâ'be etrafında toplanarak bir araya geldikleri zaman daha da belirgin hâle gelir.

Genel olarak nakş-bendi tarikati, diğeri tarikatlarla birlikte batılı âlimlerin oldukça az dikkatini çekmiş bir tarikattir. J.P. Brown'un *The Darvishes* (Yeni baskısı, Londra, 1968) adlı eseri ile O. Depont ve X. Coppolani'nin *Les Confréries Religieuses Musulmanes* (Algiers, 1897) gibi umûmî eserlerde, imâ edilen hatalı, dağınık ve sathî olanları hariç yalnız bir kaç makale bu mevzû'a tahsis edilmiştir.

V.A. Gordlevskiy'nin *Sergeyu Fedorovichu Ol'denburgu* (Leningrad, 1934) adlı eserin 147-169. sayfeleri arasında «Bakha-uddin Nakshbend Bukharskii» adıyla yayınlanan makâlesi, (Izbrannye Sochineniya, Moskova, 1962, (III) adıyla yayınlanan eserin 369-386. sayfeleri arasında tekrar yayınlanmıştır.)

Franz Babinger'in bibliyografik bir yazısı, «Zur Frühgeschichte des Naqshbandi Ordens», *Der İslâm*, XIII (1923)'ün 105-107,

Marijan Molé tarafından hazırlanan ve yayınlanan bir seri çalışma ve makâleler, «Quelques traités naqshbandis», *Farhang-i İnan Zamin*, VI (1336 Şemsi/1957)'nin 273-323. sayfeler arası, «Autour du Daré Monsour: l'apprentissage mystique de

Baha al-Din Naqshband» *Revue des Études Islamiques*, 1958'in 35-66. sahifeler arası, «Tarjuma-yi Tâlibin ve Idah-i Sâlikin» *Farhang-i İran Zamin*, VIII (1339 Şemsi/1960)'nin 72-132. sahifeleri arasında yayınlanan yazıları ile, Tahsin Yazıcı tarafından yazılan, «Nakşbend», *İslâm Ansiklopedisi*, IX/52-54; adlı makâleler bu meyanda zikredilebilir.

1969-1970 yılında, Social Science Research Council tarafından lütfedilen yardımlar sayesinde, Avrupa ve İslâm ülkelerinin muhtelif kütüphanelerinde, Nakşbendi Tarikati üzerinde araştırma yapmağa, bu tarikatın hayata farklı bakışları ile tarihinin muhtelif safhaları hakkında bol miktarda malzeme toplamaya muvaffak olabildim. Aşağıda, Nakş-bendiyye tarihinin en mühim devirlerine ait, çoğunluğunu yazma kaynakların teşkil ettiği zengin bir bibliyografya sunacağım.

Tarikati Hz. Peygambere kadar ulaştıran, muhtelif sayıda ki meşâyihin meydana getirdiği tarikat silsilesi, Muhammed b. Hüseyin Kazvîni'nin *Silsilenâme-yi hâcegân-ı Nakş-bend (Lâleli ktb. 1381)* adlı eserinde diyagram hâlinde verilmiştir. Silsileyi meydana getiren meşâyih halkalarının biyografileri, bu tarikatın müessisi Bahâeddin Nakş-bend (1389)'e hemen tekadüm etmektedir. Fahreddin Ali Şâfiî'nin *Raşehât aynel-hayât* adlı eseri, hem müessisin hem de tarikatın ileri gelen şahsiyetlerinin hayat hikâyeleri ile tarikatın kuruluş ve intişârı dönemindeki çok önemli husûsiyetleri ihtivâ etmektedir. Bu eserin en iyi baskısı, Taşkent'te 1329/1911'de yayınlanmış olanıdır.

Bahâeddin Nakş-bend'in hayatı, görüşleri ve halifeleri için ilk kaynak, Muhammed b. Salâh el-Buhârî'nin *Enisü't-tâlibin ve idetü's-sâlikin* (Tahran Mâlik Kütüphânesi, 4252) adlı eserdir. Yazarın bizzat kendisi tarafından yazılmış ve az bir kısmı tashih edilmiş, esas nüshada bulunmayan bazı materyalleri ihtivâ etmekte olan bir nüsha da, (Bodleian Pers. E37) numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Ebü'l-Hasan Muhammed Bâkır b. Muhammed tarafından Makâmât-ı Hazret-i Nakş-bend adıyla isimlendirilen, Buhârâ'da 1327/1909'da basılmış olan bir eser daha vardır. Bu, mechûl birisi tarafından değişik kaynaklardan alınan materyallerle tamamlanmış olan, XV. hicri yıla ait *Der beyân-ı makâmât ve ahvâl-i tabakât-ı hâcegân* (India Office, Ethe, 636) diye adlandırılan eserin bir parçası olarak gözükmektedir.

Bahâeddin Nakş-bend'in bir müridi olan Hâce Muhammed

Pârisâ(822/1419) da yazdığı eserlerle bu tarikatın yayılmasında mühim hizmetler ifâ eden şahsiyetlerden birisidir. Bunların içinde en mühim olanı Tuhfetü's-sâlikin, (Ahmed Şah Hırevî tarafından çok yakın zamanlarda, (1960) Yeni Delhi'de yayınlanmıştır.) Faslü'l-hitâb (Nâfiz Paşa, 43) ve Risâle-i kudsiyye (Bibliothèque Nationale, supplement persan 968, ff. 6b-32b). Hâce Pârisâ'nın Muhyiddin İbn el-Arabi (638/1240)'yi şerhindeki fikirleri, Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî tarafından Suhanân-ı Hâce Pârisâ adıyla isimlendirilen risâlede tanzim edilmiştir. (Câmî'nin külliyâtını ihtivâ etmekte olan Bibliothèque Nationale, Supplement Persan 822, ff. 533b-543b'deki eserin varakları arasında bulunmaktadır.)

İbâdet-vâri ve seyr-ü sülûk ile ilgili ilk tarikat çalışmaları, Mevlânâ Ya'kûb Çarhî(847/1443)'nin Risâle-i unsiyye adlı eserinde tasvir edilmektedir. (Arif Hikmet, Medine, Tasavvuf, 3/14) Bahâeddin Nakş-bend'den sonra, tarikatın ilk zamanlarına ait en mühim şahsiyet Hâce Ubeydullah Ahrâr(945/1441) idi. Nakş-bendiyye'yi Mâverâünnehir muhitinde hâkim bir tarikat hâline getirmiş olan bu zatın gayretleri, o zamandanberi canlılığını hâlâ kaybetmemiştir. O'nun tercüme-i hâli, Mir Abdül-evvel'in Mecâlis-i Ahrâr'ında (İndia Office, D.P. 890), Anonim Makâmât-ı Ubeydullah Ahrâr (Majlis Library, Tahran 1112) ile Ebû Abdillâh Semerkandî'nin Muhtasarü'l-velâye (Es'ad Efendi, 1702) isimli eserlerinde ifâde edilmiştir. Ahrâr'ın en ehemmiyetli eseri Fukarât'ıdır. (İndia Office Ethe, 1229).

Nakş-bendiyye'nin ilk meşâyihî ile ilgili biyografik bilgiler veren eserler arasında: Câmî'nin Nefehâtü'l-üns'ünü zikredebiliriz. Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (II. Baskısı Ankara, 1966)'ı ve Hasan Lütf Şuşud'un, İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı (İstanbul, 1958)'ındaki malzeme ve materyallerden biraz istifâde edilebilir.

TÜRKİYE'DE NAKŞ-BENDİ TARİKATİNİN MENŞE'LERİ

Osmanlı İmparatorluğuna bu tarikat, Simav'lı Molla Abdullâh İlâhî(896/1490) vâsıtasıyla XV. yüzyılda getirilmiştir. Kendisi Semerkand'a yaya olarak gitmiş ve Ubeydullah Ahrâr'ın halifesi olarak Anadolu'ya dönmüştür. Hayatı, eseri ve görüşleri, Kasım Kufrevî tarafından «Molla İlâhî ve kendisinden sonraki Nakş-bendiyye muhiti» adlı eserinde tedkik edilmiştir. (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, III (1948), 129-151.) Ve-

lûd bir yazar olan Molla İlâhî'nin farsça ve türkçe şiirler ihtivâ etmekte olan Divan'ı İsmail Hikmet Ertaylan tarafından İstanbul'da (1960) yayımlanmıştır. Onun diğer eserleri arasında şunlar zikredilmektedir. Meslekü't-tâlibin (Topkapı Sarayı, Hazine 305); Esrâr-nâme (Hacı Mahmûd Efendi 27407); Zâdü'l-müşâkin (İbrahim Efendi, 420).

Kendisinin İstanbul'da te'sis ettiği ilk nakş-bendi tekkesindeki halifesi, hayatı Abdürrezzak el-Eyyûbî'nin Hediyetü'l-esdikâ (Es'ad Efendi, 3622)ında kısaca tasvir edilen Emîr Buhârî (922/1512) idi. Emîr Buhârî'nin şimdiye kadar keşfedilen biricik eseri, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Mesnevî'sindeki bazı beyitlere yapmış olduğu türkçe şerhlerdir. (İstanbul Üniversitesi, TY., 2320)

İMAM RABBÂNÎ VE MÜCEDDİDİYYE:

Şeyh Ahmed Fârûk Serhendi'nin hayatı ve başarılarının ifâdesi olan (Müceddid-i elf-i sâni = İkinci binyılın yenileyicisi) ve İmam Rabbânî ünvanları ile meşhûr olmuştur. Bu yüzden de nakş-bendiyye târihinde her hangi bir simâdan daha çok dikkat çekmiştir. O'nun Hind Müslümanları arasında -günümüzde bile devam eden- ki te'sirinin cesâmetini nazar-ı dikkate alırsak, bu bir sürpriz değildir. O'nun kendisine atfen nakş-bendiyye'nin bir kolu olarak teessüs etmiş olan Müceddiyye'nin Mâverâünnehir, Sumatra, Hindistan, Anadolu ve henüz tedkik edilmeyen Arap topraklarında bilinen nüfuzu bunu apaçık gösteren bir gerçektir. Serhendi'nin Hind İslâmlığı için olan önemi üzerinde bir analiz, Aziz Ahmed tarafından «The Naqshbandi Reaction» adlı araştırmada verilmektedir. (Studies in Islamic Culture in the Indian Environment, Oxford, 1964, 182-190. ss.) Ayrıca Fazlu'r-Rahman'ın Selected letters of Shaikh Ahmed Sirhindi (Karachi, 1968)'e yazdığı uzun mukaddimede verilmektedir. İmam Rabbânî'nin başlıca eseri Mektûbâtı'dır. Bu eserin en önemli baskıları Newal Kishore, 1332/1913 ve Amritsar'da 1352/1933'de yayımlanmış olanıdır. İkinci baskı, metin üzerine bir şerhi de hâvidir. Muhammed Murad el-Mekki tarafından yapılmış olan arapça tercümeleleri bütünüyle mevcuttur. Bunun Osmanlıcaya tercemesi ise Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin tarafından yapılmış olup matbûdur. Farsça esas olan metin ile arapçaya tercemesi ikisi birlikte İstanbul'da Sönmez Neşriyat tarafından hazırlanmaktadır. (I. Cildi İstanbul'da 1969'da aynı şekilde basılmıştır.) Serhendi'nin hayatı için

ilk kaynak; Muhammed Hâşim Bedahşâni'nin *Zubdetü'l-makâmât* (Cawnpore, 1308/1890) adlı eseridir.

Müceddidiyyenin Hindistan'daki diğer tekâmülü hususu, burada bibliyografik olarak ihâtâ edilemeyecek derecede geniş ve zengin bir mevzûdur. Ben burada yalnız, Urdu şiirinin gelişmesinde önemli bir şâir olan ve çeşitli hizmetlerde bulunan (Bak: Abdurrazzak Qurayşî'nin *Mirza Mazhar Jân-ı Jânân aur unka Urdu Kalâm*, Bombay, 1961) ve Nakş-bendî'nin Hinduizm'e karşı tavırlarını, Serhendî'nin köklü nefretinden, «ehl-i kitâb»a gösterilen bir sempati derecesine dönüştüren Mirza Mazhar Cân-ı Cânân'ın ismine özellikle işaret edeceğim. Onun başlıca eseri *Kelimât-ı tayyibât* adlı eseridir. (Delhi, 1309/1891). Tercüme-i hâli ise Na'imullah Bahraichi tarafından *Ma'lûmât-ı Mazheriyye* (Cawnpore, 1275/1858)'sinde tasvîr edilmiştir.

MÜCEDDİDİYYE'NİN BATIYA DOĞRU YAYILIŞI

Müceddidiyye batıya İmam Rabbâni'nin çocuklarından Hâce Muhammed Ma'sûm (1098/1687)'un müridi ve halifelerinden Muhammed Murad Buhâri tarafından getirilmiştir. Hicaz, Şûriye ve Anadolu'ya yaptığı seyâhatlardan sonra İstanbul'da Hâliç Körfezinin kenarında yer alan Çarşamba muhitinde bir tekke kurdu ve burası Müceddidiyye'nin menba'ı oldu. Murad Buhâri Nakş-bendiyye Tarikati üzerine üç tane risâle te'lif etti.

- 1 — *Silsiletü'z-zeheb*: Arapça bir eserdir. (Veliyyüddin Ef. 1807)
- 2 — İsimsiz türkçe bir risâle; (Hacı Mahmûd Ef. 206)
- 3 — İsimsiz Arapça bir risâle; (Es'ad Ef. 1419).

Bunlara ilâveten, Şeyh'in arkadaşlarına ve müridlerine yazdığı mektûpları ihtivâ eden bir kolleksiyonu, *Mektûbât*'ı vardır. (Es'ad Ef. 1419). Hayatı, Mhammed Murad Mekki tarafından, *Menâkib-i Hazreti Şeyh Muhammed Murad*, (Şeyh Murad Buhâri, 256) adlı eserinde ve Muhammed Halil el-Murâdî tarafından da, *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karni's-sâni aşer*, (Bulağ, 1301/1883), IV, 121-129da anlatılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Müceddidiyye'nin en ehemmiyetli ve meşhûr simalarından birisi de; Şeyh Abdü'l-gani en-Nablusi olup *Miftâhü'l-ma'îyye fi't-tarikati'n-Nakş-bendiyye* (Fatih, 2857) adlı eserinde tarikatin prensiplerini şerh ve izah etmiştir.

MEVLÂNÂ HÂLİD BAĞDÂDÎ VE HÂLİDİYYE

Kuzey Kafkasya, İran, Arap ülkeleri ve Türkiye'de hâkim tarikat hâline gelen Hâlidîyye kolu, XIX. asrın ilk yarısında

güçlü bir Nakş-bendiyye kolu olarak kendini göstermiştir. Hâlidîyye, Süleymâniye yakınında doğmuş olmasına rağmen, umûmiyetle Bağdâdî diye tanınan, Şeyh Mevlânâ Hâlid (1242/1826) tarafından te'sis edilmiş ve bu isimle şöhret bulmuştur. O'nun Nakş-bendiyye tarikatına intisâbı meşhûr Müceddidi Şeyh Gulâm Ali Dihlevî, (hayatı için bkz. Şeyh Raûf Ahmed, Dürrü'l-ma'ârif, Delhi, ts.)'yedir. Bunu ta'kiben Hindistan'dan Süleymâniye'ye döndü. Fakat ilk önce Bağdad'a sonra da İstanbul'a gitmek üzere buradan ayrılmaya mecbûr kaldı. Neticede Şam'a yerleşti. Muhyiddin İbn el-Arabî'ye -türbesine- yakın olan Sâlihiyye'ye defnedildi. O'nun çalkantılı ve hâdiseler dolu hayatı, Haydarî-zâde İbrahim Fasîh Efendi'nin el-Mecdüt-tâlid fi menâkıb-ı Mevlânâ Hâlid (İstanbul, 1316/1898), Muhammed Emin b. Muhammed Es'ad el-Ayntâbî'nin, Azvâke'l-Hâlidî ve atvâre'n-Nakş-bendî (Hacı Hüsnü Paşa, 778), Abdül-Mecid el-Hânî'nin el-Hadâi-iku'l-verdiyye fi hakâiki'n-Nakş-bendiyye (Kahire, 1308/1889) isimli eserlerinde etraflıca anlatılmıştır. O'nun başlıca eserleri:

1 — Arapça, Farsça, Kürtçe ve Türkçe şiirleri ihtivâ eden bir kolleksiyonu, Divan (Bulak, 1260/1844)'ı,

2 — Nakş-bendiyye'de şeyh ile mürid arasında murâkabe unsuru olarak te'sis edilmiş olan ma'nevî bir bağ olan Râbita ile ilgili eseri, Risâletü'r-Râbita (Preussische Staatsbibliothek, ms. or. oct. 2762)

3 — Halife ve müridlerine yazmış olduğu mektuplardan meydana gelen arapça Mektûbât'ı (İst. Üniversitesi AY. 728) zikredilebilir. Şimdi Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin hayatı ve eserleri, bir Nakş-bendî şeyhinin kardeşi olan Mazhar Nakş-bendî tarafından Tahran Üniversitesinde hazırlanmakta olan bir tezin mevzûunu teşkil etmektedir.

Tarikatın Hâlidî kolu, şer'î esaslara bağlılık ve müdâfaa hususunda üstün kahramanlığı ve mücâdeleleri ile temâyüz etmiştir. Meşhûr İmam Şâmil (1870)'in liderliğindeki Hâlidîyye'nin Dağistânî kolu, XIX. asrın ortalarında, Rusların Dağistan'ı istilâsına karşı, uzun ve sürekli bir direnişle karşı koymuştur. Herkesin takdir ve gıbtasını toplayan ve tarikat menşeli bu mücâdele İmam Şâmil'in etrafında efsânevi bir târih hâlesi vücûda getirmiştir. O'nun Nakş-bendî, ve Hâlidî esasları ile ilgilenen biricik eseri, Myuridizm na Kevkaze (Moskova, 1963) adlı eseridir.

XIX. ASIR TÜRKİYE'SİNDE DİĞER NAKŞ-BENDİLER

Nakş-bendiyye'nin Hâlidîyye kolunun ortaya çıkmasına rağmen yine de Türkiye, tarikatın diğer kollarının devamlı gelişip serpiştiği bir ülke olmuştur. Bunlar arasında: Tasavvufi eserler arasında en yaygın olarak okunan, Miftâhü'l-kulûb (Yeni baskısı, İstanbul, 1969)'un sâhibi ve Beşiktaşî Yahya Efendi Dergâhı'nın şeyhi olan Şeyh Muhammed Nûri Şemsüddin Nakş-bend(1866) özellikle zikre değer bir şahsiyettir.

Bu çağda dikkate değer Nakş-bendi bir sima da, bütün dünyada şöhreti yaygın olan Ma'rifet-nâme (İstanbul, 1330/1912 ve en yeni baskısı, İst. 1970)'nin sâhibi İbrahim Hakkı Erzurumi (1808) başta gelmektedir.

Yukarıda arzedilen bilgiler, Nakş-bendi târihinin muhtelif zamanlarına ait kaynakların bir seçimidir. Şimdi ben tarikatın bütün husûsiyetlerini anlaşılır bir dille ifade etmek isteyen bir çalışma ile meşgûlüm. Bu çalışma onun ibâdetvâri özellikleri ile İslâm Dünyasındaki hâli hazır statüsünü ihtivâ edecektir. Bu çok ehemmiyetli projenin anlaşılıp bilinmesine ilk adımı atarken, aşağıda gelecek mevzûlar üzerine, mezkûr kaynakları ve diğerlerini de kullanarak bir seri deneme yazıları hazırlamaktayım.

- 1 — «Bosna'daki Nakş-bendi tarikatı üzerine bir kaç not», Die Welt des İslâms, xiii (1972), 168-203.
- 2 — Hâce Abdülhâlik Gucduvânî'nin Nakş-bendi tarikatının temelleri üzerine söylediği fikirleri,
- 3 — Hatm-i Hâcegân: Nakş-bendiyye'de toplu zikir usûlü,
- 4 — Zikr-i Hafi,
- 5 — Râbîta: Nakş-bendiyye tarikatında şeyh ile mürid arasındaki ma'nevî ve rûhî bağ.
- 6 — The Bakrî isnâd of the Naqshbandî order, (Nakş-bendi tarikatının Hz. Ebû Bekir'de son bulan silsilesi)
- 7 — Mevlânâ Abdurrahman Câmî'nin Nakş-bendiyye'ye girişi ve te'sirleri.
- 8 — Molla Abdullah-ı İlâhî ve Nakş-bendiyye'nin Osmanlı İmparatorluğuna girişi.
- 9 — Şeyh Muhammed Murad Buhâri ve XVIII. asırda Nakş-bendiyye'nin durumu.
- 10 — Mevlânâ Hâlid Bağdâdî ve XIX. asırda Nakş-bendi silsilesinin durumu.